

Yazd University

doi: [10.22034/MCAL.2025.17787.2434](https://doi.org/10.22034/MCAL.2025.17787.2434)

Psychological and Narrative Analysis of Image–Text Interaction in Abdul Tawab Yusuf’s Stories of the Nations Based on Perry Nodelman’s Theory

Reyhaneh, Mollazadeh: Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature, Alzahra University, Tehran, Iran

Zahra, Farid: Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature, Alzahra University, Tehran, Iran

Received: 01-11-2024

Accepted: 26-04-2025

Introduction:

Today, despite the vast possibilities of cyberspace and its potential for enhancing children’s education, books remain one of the most effective tools for the intellectual and moral development of children. One important way to attract children to reading is through the proper use of illustrations. At times, images play a greater role than text itself in capturing the reader’s attention. Without illustrations, children’s stories can become dry and lifeless.

In children’s books, images serve not merely as decoration but as a **visual sequence** that directly contributes to storytelling, imagination, creativity, tangible engagement with abstract concepts, better comprehension, and greater enjoyment. Images, like text—and often even more effectively—convey concepts and emotions to the child. Therefore, stories must integrate appropriate linguistic structures with illustrations to guide young readers toward a correct and holistic understanding of the narrative.

In the field of image theory and its relationship with fiction, many critics have proposed frameworks for evaluating illustrations in children’s stories. While their classifications of text–image relations share many similarities, **Perry Nodelman’s theory** (Retired Professor of English, University of Winnipeg, Canada) remains one of the most

comprehensive. Using examples from *Snow White*, Nodelman provides a detailed account of how text and image interact to create meaning.

According to Nodelman, text and image together generate a more complete narrative experience. Texts tend to be concise and general; on their own, they cannot convey the full emotional or descriptive richness of a story. In contrast, illustrations—especially in picture books—supply details absent from the text, thereby enriching the narrative. This perspective emphasizes the creative interaction between image and text, requiring the reader to use both simultaneously to achieve deeper understanding.

Images not only complement the text but, in many cases, enhance and extend its meaning. Nodelman argues that illustrations possess a narrative function, offering visual information distinct from that provided by verbal storytelling. In children's literature, images are often perceived as more immediate and accessible than words, helping children grasp textual meaning intuitively.

In picture books, sequential illustrations establish causal and temporal connections that support narrative flow. However, Nodelman contends that this relationship is not always straightforward. He maintains that *text and image constrain each other*: the text can alter the reader's interpretation of an image, and subsequent images can reshape the meaning of previously read text. When we read words, we attempt to visualize them; when we see images, we reinterpret what we have read. Thus, illustrations add visual context to linguistic meaning, and the interplay between the two generates a richer narrative experience.

Nodelman identifies six types of image-text relationships to evaluate whether illustrations complement, extend, or fail to communicate textual information. He believes that when text and image either align too closely or fail to develop each other, the communication between them becomes limited or ineffective.

Methodology

According to Nodelman, an effective illustration conveys six types of information to its audience. The first and second types represent the most basic functions, where images move in line with the text. The next three types constitute the main functions, in which images go beyond the text and add new layers of meaning. Finally, there are cases where illustrations lack the capacity to validate or expand upon the text's information.

Abdul Tawab Yusuf, a renowned Egyptian author and one of the most celebrated writers in children's literature, has produced numerous works aimed at introducing children to the culture and customs of various nations. He is also well known for his collections of stories about the lives of prophets, which have enjoyed wide circulation throughout the Arab world.

This research employs a descriptive–analytical method to examine visual representation in Yusuf’s *Stories of the Nations*. From each collection, one central story—sharing its title with the book and reflecting its main themes—was selected for analysis. The study evaluates the interaction between text and image in these works using Nodelman’s critical framework.

The main research questions are:

1. What techniques do the illustrators of the selected stories use to convey concepts to a child audience?
2. According to Nodelman’s indicators, to what extent are the illustrations in Abdul Tawab Yusuf’s books related to their written texts?

Results

Statistical findings show that **47%** of the illustrations belong to the *alignment* type (images that closely follow the text), **26%** are of the *developer* type (images that expand upon the text), and **26%** fall into the *deficiency* type (images that fail to support the text). These results indicate that the illustrations in the analyzed collection are relatively successful in conveying concepts and fostering interaction between the child and the story.

The data suggest a dynamic and multilayered relationship between text and image. Illustrations do not merely reflect the text but often act as independent elements that enrich narrative meaning. They provide visual cues that stimulate imagination, emotional engagement, and comprehension—key components in children’s cognitive and aesthetic development.

Conclusion

Based on the statistical findings, it can be concluded that the image and the text in this collection of stories have a complex and multi-layered interaction. Pictures not only complement the text but also act as an independent element in conveying concepts and creating a story experience for the child. Therefore, it can be said that the images of the collection of stories in question have been relatively successful in conveying concepts and have been able to provide the context for the child’s interaction with the story.

Keywords: Children’s Literature, Illustration, Text–Image Relationship, Perry Nodelman, Abdul Tawab Yusuf, Stories of the Nations

References

- Al-Samalouti, N. (2016). *Women's newspapers in Egypt*, Cairo, Jarizat Al-vord Library. [In Arabic].
- Amara, M. (1976). *The complete works of Qasim Amin*, Beirut, Al-Arabiya Foundation. [In Arabic].
- Amara, M. (2008). *Qasim Amin: Tahrir al-Maraaat and Islamic civilization*, second edition, Cairo, Dar Al-Shoroq. [In Arabic].
- Amin, Q. (1899). *Tahrir al-Maraa*, Cairo, Supreme Council of Culture. [In Arabic].
- Amin, Q. (1900). *al-Maraa al-jadidat*, Cairo, Hindawi Foundation for Education and Culture. [In Arabic].
- Motahari, M. (2000). *Hijab issue*, 52nd edition, Tehran, Sadra. [In Persian].
- Sha'iri, H. (2019). *Semiotic-Semantic Analysis of Discourse*, 7th Edition, Tehran, Samt. [In Persian].
- Sharabi, H. (1984). *Preliminaries for the Study of the Arab Society*, the third edition, Beirut, Al-Motahadat Lelnashr. [In Arabic].
- Shariati, A. (1997). *Woman: Collection of works 21*, 9th edition, Tehran, Chapakhsh. [In Persian].
- Van Dijk, Theon E. (2005). *Studies in discourse analysis from text grammar to critical discourse analysis*, Translators: Pirouz Izadi and others, Tehran, Center for Media Studies and Research. [In Persian].
- Van Dijk, Theon E. (2015). *Analysis of text and discourse*, translation: Peyman Keyfarokhi, Abadan, Porsesh. [In Persian].
- Van Dijk, Theon E. (2015). *Ideology and discourse*, translation: Mohsen Nobakht, Tehran, Siahroud. [In Persian].
- Van Dijk, Theon E. (2021). *Discourse and context*, translation: Adel Noorzadeh, Tehran, Negahe Mo'aser. [In Persian].
- Van Dijk, Theon E. (2021). *Society and Discourse*, translated by: Taher Asgharpour, Tehran, Negahe Mo'aser. [In Persian].
- Zidan, G. (1889). *History of new Egypt*, Cairo, Madbouli library. [In Arabic].
- Zidan, G. (1909). *The Biographies of famous people of the East in the 19th century*, the third edition, Beirut, Publications of Al-Hayat Library. [In Arabic].

doi : [10.22034/MCAL.2025.17787.2434](https://doi.org/10.22034/MCAL.2025.17787.2434)

برهم کنش متن و تصویر در داستان‌های کودک عبدالتواب یوسف بر اساس نظریه پری نودلمن

ریحانه ملازاده^{۱*}، دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات، دانشگاه الزهراء، تهران،

ایران

زهرا فرید^۲، استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۱۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۰

چکیده

تصویر در ادبیات کودک همچون متن و گاهی بیشتر از آن در انتقال مفاهیم و احساسات به کودک نقش دارد. لذا داستان‌ها باید بتوانند با استفاده از ساختارهای زبانی مناسب و تلفیق آن با تصاویر، کودک را به فهم درست اطلاعات متن هدایت کنند. پری نودلمن^۱ از جمله پژوهشگرانی است که در حوزه برهم کنش متن و تصویر صاحب ایده است. از نظر نودلمن، رسایی و اثربخشی تصاویر زمانی اتفاق می‌افتد که متن و تصویر یا با یکدیگر هم‌سو و یا برهم افزونی داشته باشند. در غیر این صورت ارتباط متن و تصویر ارتباطی نارساست که نمی‌تواند هدف داستان را تأمین کند. نودلمن برای نقد رسایی و نارسایی تصویر و متن شش گونه کارکرد تصویرگری را مطرح می‌کند. این پژوهش بر آن است تا با تکیه بر روش تحلیل محتوا و با استفاده از رویکرد نقدی نودلمن، به مطالعه نحوه بازنمایی تصویری در مجموعه داستان‌های ملل عبدالتواب یوسف (۱۹۲۸-۲۰۱۵)، نویسنده مصری بپردازد. یافته‌های آماری پژوهش نشان می‌دهد دو سوم از تصاویر داستانهای مورد نظر، در انتقال مفاهیم داستان موفق عمل کرده و کودک را بطور غیر مستقیم با فرهنگ و باورهای مردم کشورهای مختلف آشنا نموده است.

کلیدواژه‌ها

ادبیات کودک، برهم کنش متن و تصویر، پری نودلمن، حکایات الشعوب، عبدالتواب یوسف.

مقدمه

اولین و تأثیرگذارترین مراحل زندگی انسان دوره کودکی است. در این دوره سنگ بنای رشد اجتماعی، عاطفی، شخصیتی و معنوی آدمی پایه‌ریزی می‌شود. در این مرحله تربیت صحیح می‌تواند به رشد فکری و اخلاقی و در نتیجه رفتار درست و مطلوب انسان در جامعه بیانجامد. توجه به دوران کودکی یک الزام فرهنگی است که توسعه علمی و فناوری آنرا بیش از پیش بر تمدن بشری تحمیل کرده و رشد و پیشرفت جامعه را در گرو تصمیمات نهادها، برنامه‌ها و قوانینی قرار داده که به آموزش کودکان اختصاص داده می‌شود. جوامع بشری امروزه با مشکلات فراوانی دست به گریبانند. برای گریز از چنین مشکلاتی، توجه به ماهیت فرهنگی که به کودکان ارائه می‌شود ضرورت می‌یابد. یکی از مهمترین منابعی که می‌تواند زمینه فرهنگی مناسبی را برای کودک فراهم آورد، ادبیات و بخصوص داستان است (نمر موسی و همکار: ۲۰۰۰: ۲۸). داستان‌های مصور برای کودکان مجموعه‌ای از تصاویر رنگی و ثابت است که نشان‌دهنده رویدادهای مختلف در یک داستان خاص بوده و حول محور آغاز، اوج و پایان روایت تشکیل می‌شود (جبار محمد: ۲۰۰۵، ۴۲۹). می‌توان داستان مصور را آمیزش متن و تصویر و گفتمان نشاننداری دانست که از طریق روایت تصویر کامل شده و ابهامات آن را گفتمان نقاشی میان متن و تصویر بر طرف می‌سازد (هنری پاژه: ۱۹۹۷، ۲۴۴-۲۴۳). در کتاب‌های مصور؛ جنسیت، سن، طبقه اجتماعی، اقتصادی، جغرافیایی و همچنین فضای روانی بیننده همگی عواملی هستند که بر بهره‌گیری و برداشت از متن تأثیر می‌گذارند. توجه به سلیقه و توانایی کودک اصلی است که باید در متن و تصویر رعایت شود (صفاری، ۱۳۹۳: ۳).

یکی از نظریه پردازان معاصر در حوزه برهم کنش متن و تصویر «پری نودلمن» است. از نظر او، متن و تصویر در کنار هم معنای کاملتری را خلق می‌کنند. متن‌ها معمولاً خلاصه و کلی بوده و به تنهایی نمی‌توانند تجربه داستانی کاملی را ارائه دهند. اهمیت تصاویر در کتاب‌های مصور بیشتر به این دلیل است که آن‌ها جزئیاتی را که در متن وجود ندارد، به داستان اضافه می‌کنند و به این ترتیب بر غنای روایت می‌افزایند. این رویکرد، برهم‌کنشی خلاقانه بین متن و تصویر را برجسته می‌سازد که باعث می‌شود خواننده از هر دو به صورت ترکیبی برای فهم بهتر داستان بهره‌برد. بنابراین، تصاویر نه تنها مکمل متن هستند بلکه در بسیاری از موارد، آن را گویاتر و مؤثرتر می‌کنند (۱۹۹۰: viii).

در کتاب‌های تصویری کودکان، معنا از برهم‌کنش و تعامل داده‌های دو رسانه یعنی واژه‌ها و تصاویر خلق می‌شوند لذا «کتاب‌های تصویری مانند تأثر و فیلم، ترکیبی از نشانه‌های شمایی (تصاویر) و نشانه‌های قراردادی (واژه‌ها) هستند و معنای کلی که در واقع برآیندی از تعامل ابزارهای ارتباطی گوناگون است، از سوی مخاطب ساخته و پرداخته می‌شود» (نیکولایوا، ۱۳۹۸: ۳۶۵).

بر اساس نظریه نودلمن تصاویر یا باید در ابتدایی‌ترین حالت، متن را تأیید کنند و یا بالاتر از آن متن را توسعه دهند و چیزی بر آن بیافزایند. اگر تصاویر چنین کارکردی را در داستان‌های تصویری نداشته باشند، یعنی رسایی کافی در جهت انتقال مفاهیم کتاب را ندارند. او شش شاخص برای سنجش برهم‌کنشی متن و تصویر

در داستان‌های کودکان ارائه می‌دهد.

عبدالتواب یوسف نویسنده مشهور مصری، کتاب‌های زیادی را برای کودکان، از خود به یادگار گذاشته است. این کتاب‌ها از لحاظ تعداد و تنوع در شرایطی که کمتر نویسنده‌ای ادبیات کودک را گونه‌ای جدی از ادبیات به حساب می‌آورد، شایسته توجه است. «حکایات الشعوب» (داستان‌های ملل) در شش مجلد، یکی از مجموعه داستان‌های یوسف است که در هر کدام، افسانه‌هایی از کشورهای مختلف جهان نقل شده است. لازم به ذکر است منظور از کتاب‌های تصویری در اینجا کتاب‌های عکس‌دار مخصوص کودکان است و با کتاب‌های مصور (پی‌نما) که در آن‌ها مجموعه‌ای از تصاویر پیوسته ماجرای را بیان می‌کنند، تفاوت دارد. این پژوهش از هر مجموعه داستان، یک داستان محوری که تم و مضمون کل داستان‌ها را در خود دارد و هم‌نام با نام کتاب است، انتخاب و از منظر روایت‌گری متن و تصویر در پرتو رویکرد نقدی نودلمن مورد بررسی قرار می‌دهد تا مشخص شود نویسنده در داستان‌های خود تا چه اندازه در برهم‌کنش متن و تصویر درست عمل کرده و باعث رسایی در انتقال پیام داستان به مخاطب شده است. همچنین برای تحلیل بهتر، در پایان هر داستان جدولی به منظور خلاصه‌سازی اطلاعات ارائه شده است. از آنجا که ادبیات کودک نقش بسیار مهمی در رشد فکری و عاطفی کودکان دارد و تصویرگری مناسب می‌تواند نقشی تسریع‌کننده در این فرآیند ایفا کند، لزوم توجه به تصویرگری در کتاب‌های کودکان ضرورت می‌یابد. لذا جستار حاضر به بررسی تصاویر داستان‌های عبدالتواب یوسف و اثر آن در توسعه بیان هنری او اختصاص یافته و بر آن است تا به پرسش‌های ذیل پاسخ دهد:

- ۱- تا چه حد تصاویر در مجموعه داستان‌های برگزیده، نقش مکمل، توسعه دهنده یا نارسا در انتقال مفاهیم به مخاطب کودک را ایفا می‌کنند؟
- ۲- چگونه برهم‌کنش تصاویر و متن در داستان‌های عبدالتواب یوسف، زمینه را برای تعامل کودک با داستان فراهم می‌آورد؟

پیشینه پژوهش

در رابطه با ارتباط متن و تصویر بر اساس نظریه نودلمن می‌توان به پژوهش‌های ذیل اشاره کرد: پیروز و همکاران (۱۳۹۵ش)، در مقاله «بررسی هم‌پیوندی متن و تصویر در شش داستان دفاع مقدس کودکان بر اساس نظریه پری نودلمن»، کارکرد تصاویر داستانی برگزیده را در چگونگی انتقال اطلاعات به مخاطب ضعیف برآورد کرده‌اند به گونه‌ای که از نظر آنان متن بدون تصاویر نیز قابلیت انتقال مفاهیم را بخوبی داراست.

موسوی و همکار (۱۳۹۹ش)، در مقاله «برهم‌کنش تصویر و متن در کتاب تصویری هفت خوان هفت رزم بر اساس نظریه متن - تصویر پری نودلمن» کتاب را نمونه موفق از بازنویسی شاهنامه دانسته و به این نتیجه رسیده‌اند که کتاب از نظر ارتباط متن و تصویر در گونه سوم نظریه نودلمن قرار دارد یا به عبارت دیگر تصاویر

کتاب اطلاعاتی فراتر از متن را در اختیار مخاطب قرار می‌دهند.

حبیبی و همکاران (۱۳۹۹ش)، در مقاله «ارتباط تصویر و متن در تعامل کودک با داستان‌های کودکانه محمد العبد براساس نظریه پری نودلمن»، با بررسی ده داستان از بیست داستان کتاب «کلیلة ودمنة للأطفال»، به این نتیجه رسیده‌اند که ارتباط تصویر و متن در این آثار از رسایی بالایی برخوردار است و همین مسأله باعث شده زمینه لازم جهت تعامل کودک با داستان فراهم آید.

بوذری و همکار (۲۰۲۱م) در مقاله «صاحب هزاران اسب؛ برهم کنش تصویر و متن در کتاب تصویری ضحاک براساس نظریه متن - تصویر پری نودلمن»، از مجموع یازده تصویر، شش تصویر را در گونه سوم و پنج مورد باقی‌مانده را که در آن‌ها توان بیانی متن کمتر از تصویر بوده در گونه ششم جای داده‌اند.

اما درباره آثار عبدالتواب یوسف با توجه به آوازه او در حوزه ادبیات کودک، پژوهش‌های متعددی در داخل و خارج از ایران انجام شده که جدیدترین آن‌ها عبارتند از:

محمد علی اللداغر (۲۰۲۲م)، در مقاله «حوار في قصة الطفل عند عبد التواب يوسف (حياة محمد في عشرين قصة أنموذجاً)» به مطالعه کاربست عنصر گفتگو و تبیین انواع آن در مجموعه داستان زندگی حضرت محمد (ص) پرداخته و سخن گفتن از زبان حیوانات را با توجه به سن کودک مفید دانسته است.

رضایی و همکاران (۲۰۲۲م) در مقاله «تمازج الواقعي بالمتخیل لهندسة الشخصيات في المجموعة القصصية (حياة محمد (ص) في عشرين قصة)» با انتخاب پنج قصه به بررسی شخصیت‌های داستانی پرداخته و بیشترین مشارکت را در شخصیت انسانی برآورد کرده‌اند.

امید علی و همکار (۲۰۲۲م)، در مقاله «بررسی تطبیقی عناصر داستان در دو داستان «خرگوش باهوش» اثر عبدالتواب یوسف و «گرگ و خرگوش» اثر مصطفی رحماندوست»، شباهت‌های زیادی را بین دو نویسنده در سبک، شخصیت‌پردازی، درون مایه و تفاوت‌هایی اندک در تنوع شخصیت‌ها، شیوه ارائه درون مایه و زاویه دید بیان کرده‌اند.

مصطفی عبد المنعم محمود بشیر (۲۰۲۴) در مقاله «التصوير الاستعاري في قصص عبدالتواب يوسف» به این نتیجه رسیده که یوسف در داستان‌های خود غالباً بر سه نوع استعاره مکان، زمان و اشیاء تمرکز داشته و متن روایی را در سایه تصاویر بدست آمده برای درک بهتر کودک کاربردی نموده است.

با توجه به پیشینه ذکر شده به نظر می‌رسد این رویکرد بجز در یک مقاله، با محوریت داستان‌های کودکانه عربی، مورد بررسی قرار نگرفته است. همچنین در مورد آثار عبد التواب یوسف پژوهشی مشابه با موضوع این جستار بدست نیامد.

نظریه نودلمن

در حوزه نظریه پردازی تصویر و ارتباط آن با داستان، صاحب‌نظران زیادی به ارائه مؤلفه‌هایی مناسب برای سنجیدن تصویر مطلوب در داستان‌های کودکانه پرداخته‌اند. بارتیز^۲، مارش و وایت^۳، مارتینز و سالوی^۴، نیکولایوا و اسکات^۵، نیز در مورد ارتباط تصویر و متن تقسیم‌بندی‌هایی دارند که در بخش‌های زیادی شبیه به

هم هستند (احمدی و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۳۵).

نظریه پری نودلمن، زبان شناس کانادایی، هر چند از نظر زمانی قبل از این افراد مطرح شده؛ اما جزئی‌نگرترین این نظریه‌ها است که به طور دقیق و با ارائه مثال از تصاویر داستان سفید برفی به بیان ارتباط متن و تصویر می‌پردازد.

نودلمن کتاب کودک را ساده و کوتاه و غالباً با هدف آموزش می‌داند. هرچند معتقد است هدف اولیه خواندن چه برای کودک و چه بزرگسال لذت است و آموزش در درجه دوم اهمیت قرار دارد (Nodelman, 1996: 23 & 24). برای ایجاد لذت یا شعفی که نودلمن از آن حرف می‌زند (لذت بخشی به معنای متن پرهیز و عافیت و برآشوبنده ساختارها (همان)، نویسندگان کتاب‌های کودک از شگردهای متفاوتی استفاده می‌کنند که مهمترین آن‌ها تصویر است.

نودلمن بر لزوم استفاده از تصویر در کتاب‌های کودکان تأکید دارد، زیرا معتقد است تصاویر کارکرد روایی دارند و اطلاعات دیداری را به شیوه‌های متفاوت با آنچه ما از هنر دیداری انتظار داریم، ارائه می‌دهند. در این گونه کتاب‌ها فرض بر این است که تصاویر طبیعی‌تر و سراسرتر از کلمات با کودکان ارتباط برقرار می‌کنند و متون را قابل فهم‌تر می‌سازند (Nodelman, 1998, 111).

از نظر او تصاویر یک کتاب مصور می‌توانند زنجیره‌ای را تشکیل داده و در عمل داستان‌گویی سهیم شوند؛ زیرا آن‌ها به روابط علی و معلولی زمان اشاره می‌کنند. هرچند پیگیری فعالیت متنی فرایندی پیچیده است (نودلمن: ۱۳۸۹ الف: ۹۴).

از نظر نودلمن متن و تصویر همدیگر را محدود می‌کنند. بخشی از جذابیت داستان‌های مصور به این خاطر است که متن معنای تصویر را عوض می‌کند و تصاویر بعدی، معنای متن قبلی را تغییر می‌دهند. ما وقتی چیزی را از طریق کلمات می‌شنویم سعی می‌کنیم آن‌ها را ببینیم و با دیدن آنچه شنیدیم، متفاوت معنا کنیم. تصاویر با افزودن اطلاعات بصری به شنیده‌هایمان این کار را انجام می‌دهند. لذا هدف تصاویر در کتاب‌های مصور افزودن بر متن است (اقبالی و همکار، ۱۳۹۵: ۱۰۹).

به عبارت دیگر متن و تصویر همان تکاملی را برای یکدیگر رقم می‌زنند که رولان بارت آن را «بازگفتن» نام‌گذاری کرده است (همان). «تصاویر و کلمات هر دو متعلق به یک فضای عمومی هستند و یگانگی پیام آن‌ها در لایه‌ای بالاتر که همان داستان است صورت می‌گیرد» (نودلمن، ۱۳۸۸: ۱۶۱).

نودلمن در رابطه تصاویر و متن از اصطلاح برهم‌کنش بینا‌پویانمایی^۱ استفاده می‌کند. از نظر او متن و تصویر رابطه‌ای پویا و متناقض‌نما (کنایی) دارند. متن بدون تصویر، مبهم و تصویر نیز بدون متن ناتمام است. (نودلمن، ۱۳۸۹ ب: ۹۳)

او معتقد است که رسایی ارتباط تصویر و متن در صورتی است که هر دو یا با شاخصه‌هایی خاص با یکدیگر هم‌سو باشند و یا همدیگر را توسعه دهند، در غیر این صورت ارتباط متن و تصویر ارتباطی نارساست. از نظر وی یک تصویر خوب شش گونه اطلاعات را به مخاطب انتقال می‌دهد، در گونه‌ی اول و دوم که

ابتدایی‌ترین کارکرد تصویر محسوب می‌شود، تصویر در راستای متن حرکت کرده، در سه گونه‌ی دیگر که اصلی‌ترین کارکرد تصویر محسوب می‌شوند تصویر فراتر از متن حرکت می‌کند و اطلاعاتی را بر آن می‌افزاید و در نهایت برخی تصاویر فاقد پتانسیل لازم برای تأیید اطلاعات متن هستند.

نودلمن برای توضیح این شش برهم‌کنش، از تصاویر کتاب سفید برفی و هفت کوتوله^۷ (۱۹۷۲) به تصویرگری نانسی اکهولم بورکت^۸ (۱۹۳۳م) هنرمند و تصویرگر آمریکایی، استفاده می‌کند. کتاب با تصویر زن جوانی شروع می‌شود که در اتاقی مملو از دست بافته‌ها با گیسوانی آراسته و لبخندی بر لب کنار پنجره نشسته است. کلاهی بافته شده بر سر و لباسی با طرح شاخ و برگ با یقه و سرآستین‌های خردار بر تن دارد و یک انگشتش را بالا نگه داشته است. مخاطب از بیرون به این زن نگاه می‌کند در حالی که بیرون برف می‌بارد و ساختمانی که زن در آن نشسته به قصر شباهت دارد. این تصویر با این کلمات همراه است: «در کنار پنجره‌ای با قابی از چوب آبنوس ملکه‌ای نشسته و چیزی می‌دوزد».

این تصویر شش گونه اطلاعات را فراهم آورده است:

دسته اول: انطباق یا هم‌سوگرایی اطلاعات تصویر با متن که ابتدائی‌ترین نوع ارتباط است. مثل تصویر این زن که برآستی ملکه است همان‌گونه که کلمات نیز به آن اشاره می‌کند (ر. ک نودلمن، ۱۳۸۹ الف: ۹۴).

نیکولایا در مورد این تصاویر می‌گوید: «در بعضی از کتاب‌ها انتقال پیام اصلی به تصاویر متکی نیست و تصاویر بیشتر پیرو واژه‌ها هستند. یعنی درک مخاطب را افزایش نمی‌دهند» (نیکولایا، ۱۳۹۸: ۳۶۵).

دسته دوم: تصاویر صرفاً معادل دیداری واژگان را بیان می‌کنند. این نوع تصویر مکمل متن است و واژگان و تصاویر همدیگر را پوشش می‌دهند. کودک بعد از خواندن کلمات به تصویر نگاه می‌کند تا ببیند چگونه به نظر می‌رسد. او بعد از خواندن درباره یک ملکه و عمل دوختن می‌تواند به تصویر نگاه کند و ببیند چگونه به نظر می‌رسد. انتقال اطلاعات عاطفی یا ارتباطات غیر کلامی به تصویر سپرده می‌شود.

دسته سوم: مهمترین گونه ارتباط است. تصویر چیزی را نشان می‌دهد که واژگان هرگز نمی‌توانند آن را انتقال دهند و این انتقال به شیوه‌ای ظریف اتفاق می‌افتد. مثلاً در این عکس نشان داده می‌شود که زن و دنیای اطرافش

چه شکلی دارد. یعنی متن و تصویر در مورد چیزهایی صحبت می‌کنند که دیگری درباره آن‌ها سکوت کرده است.

دسته چهارم: در این دسته عکس‌ها چیزی را نشان می‌دهد که حتی اسمی از آن‌ها در متن نیست. خواننده از متن چیزهایی در می‌یابد که واژه‌های دقیق هم نمی‌توانند آن را بیان کنند. (توسعه‌گرایی تصویر و متن) در متن به گل سوسن اشاره‌ای نشده؛ ولی ما در تصویر می‌توانیم چند تایی از آن‌ها را روی دست بافته‌های پشت سر زن ببینیم. یا نام کلاه عجیب زن در متن نیامده ولی کودک حدس می‌زند زنی در صورت ملکه بودن آن را بر سر خود می‌گذارد.

دسته پنجم: این نوع تصاویر به سادگی اطلاعاتی را درباره شخصیتی که در متن نیامده انتقال می‌دهند. کسی که برای بیان آن باید واژگان زیادی صرف کرد. مثلاً اطلاعاتی در مورد شخصیت زن و نوع پوشش او که نشان می‌دهد ثروتمند است و ظرافت و حالت رفتار او را یک بانو معرفی می‌کند (ر.ک نودلن، ۱۳۸۹ الف: ۹۵-۹۴).

دسته ششم: جزئیاتی که متن بیان می‌کند و در تصویر وجود دارد برای مخاطب تازه بوده و تصاویر می‌توانند چیزی به مخاطب بیاموزند. البته به شرطی که بتوان از متن به عنوان راهنمای درک تصاویر استفاده کرد. به طور مثال در واکنش به کلاه مادر سفید برفی بگوئیم: کلاه. سپس به این آگاهی برسیم که چگونه جزئیات بصری تصویر با تصور ما از یک کلاه معمولی متفاوت است (ر.ک نودلن، ۱۳۸۹ ب: ۸۹).

نودلن هیچ کدام از انواع رابطه متن و تصویر را فاقد ارزش زیبایی‌شناسانه نمی‌داند؛ ولی قطعاً کتاب‌هایی که از روش‌های گسترش متن در تصاویرشان استفاده می‌کنند، جذاب‌ترند. در ادامه به بررسی برهم کنشی متن و تصویر در داستان‌های عبد التواب یوسف می‌پردازیم.

بررسی داستان‌ها

کتاب «الطاووس الأبيض»

این کتاب با تصویرگری محمد نبیل، شامل دو افسانه از کشور اسپانیا است. داستان دوم که نامش برگرفته از عنوان کتاب است، حکایت طاووس سفید مغروری است که در شهر لیسبون کشور پرتغال، در قصر زندگی می‌کرد. توجه اهالی قصر به او باعث حسادت ملکه چاق شد. لذا با رسیدن تابستان، ملکه دستور داد دم طاووس را ببرند تا در هوای گرم به عنوان بادبزن از آن استفاده کند. طاووس که با شنیدن این خبر وحشت‌زده شده بود به خودش آمد و فهمید خداوند زیبایی را برای لذت بردن دیگران به او بخشیده نه برای فخرفروشی به مخلوقات، و در این دنیای بزرگ هزاران طاووس مانند او وجود دارد و او تافته جدا بافته‌ای از جهان زیبای آفرینش نیست. پس به خودش گفت: «لَكَ أَنْ تَعْتَرَّ بِجَمَالِكَ، لَا أَنْ تَعْتَرَّ بِهِ، وَتَبِيَهُ عَلَى كُلِّ الْمَخْلُوقَاتِ وَخَاصَّةً هَذِهِ الَّتِي تَرَعَاكَ!...» (یوسف، ۱۹۹۸: ۱۰).

ترجمه: «باید به زیبایی خود افتخار کنی، نه اینکه مغرور شوی و به همه مخلوقات، به ویژه کسی که از تو

مراقبت می‌کند، فخر بفروشی.»

بنابراین نزد ملکه رفت و از او درخواست بخشش نمود و خواهش کرد تا از این به بعد در مراسم رسمی پشت صندلی ملکه پنهان شود و او را با دمش باد بزنند. ملکه درخواست او را پذیرفت و اهالی لیسبون از نجات طاووس خوشحال شدند.

تصویر اول، تعجب پیشکار ملکه را از دستور عجیب وی نشان می‌دهد که ارتباطی با متن صفحه اول ندارد و جای آن در صفحه چهارم است. این ناهماهنگی باعث سردرگمی خواننده می‌شود، زیرا تصویر و متن هم‌زمان یکدیگر را پشتیبانی نمی‌کنند. با این توصیف خارج از دسته بندی نودلمن است. تصویر سوم بازتاب ناراحتی ملکه از توجه مردم به طاووس است. نگاه تمسخر آمیز اطرافیان به هیکل فریه و چهره خشمگین ملکه، همراه با حرکت مخالف جهت طاووس و ملکه، گویای وخامت روابط بین آن‌هاست. تاج زن دلالت بر ملکه بودن او دارد. لباس‌ها مطابق فرهنگ سنتی اسپانیای قدیم است که از طریق تصویر، کودک با آن آشنا می‌شود. در متن از نگهبان قصر حرفی به میان نیامده است حال آن‌که تصویر نگهبان، پشت ملکه دیده می‌شود. این تصویر به خوبی احساسات و تنش‌های موجود در داستان را منتقل می‌کند. چرا که «در قالب‌های داستانی کوتاه که شخصیت‌ها و حس‌هایشان نمی‌توانند به طور کامل پروراند شوند، نشان دادن و وضوح بخشی بیشتر آنها بر عهده تصاویر است» (ترهنده، ۱۳۸۸: ۸۰). با توجه به توضیحات داده شده تصویر در گونه چهارم از نظریه نودلمن (توسعه گرایی تصویر و متن) قرار می‌گیرد.

تصویر هفتم با متن هماهنگی ندارد؛ زیرا در متن طاووس برای حفظ جانش باید پنهان می‌شد اما در تصویر سر و سینه‌ی طاووس کاملاً نمایان است. همچنین، مردم در جهتی قرار گرفته‌اند که طاووس را به وضوح می‌بینند، در حالی که در متن تأکید شده است که طاووس باید پشت صندلی ملکه پنهان شود. این ناهماهنگی بین متن و تصویر می‌تواند باعث سردرگمی خواننده شود. بنابر این خارج از دسته بندی نودلمن قرار دارد. نکته دیگری که بنظر می‌رسد در متن نیامده و از نقاط قوت تصویر بشمار می‌رود حالت ادای تعظیم پیشکار نزد ملکه است که روی یک زانو کمی به جلو خم شده و کلاهش را برای ادای احترام برداشته که این مفهوم با واژگان قابل انعکاس نیست. این تصویر به انتقال فرهنگ احترام به بزرگان در جامعه کمک می‌کند و به کودک نشان می‌دهد که چگونه افراد در برابر مقامات بالاتر ادای احترام می‌کنند. به این نوع از تصویر، تصویر مکملی^۹ هم گفته می‌شود. یعنی تصویر چیزی را بیان کرده که متن نتوانسته است بیان کند. در واقع تصویر متن را کامل می‌کند.

(نیکولایوا، ۱۳۹۸: ۳۶۰) همانطور که ملاحظه شد تصاویر این داستان می‌توانند مکمل خوبی برای متن باشند، اما نیاز به هماهنگی بیشتر بین متن و تصویر وجود دارد تا داستان به طور کامل و بدون ابهام به خواننده منتقل شود.

جدول شماره ۱ رابطه متن و تصویر در داستان «طاووس سفید»

کارکرد تصویر	تأیید اطلاعات متن	افزودن بر اطلاعات متن	نارسایی در انتقال اطلاعات
شماره تصویر	۲، ۴، ۵، ۶	۳	۱، ۷
تعداد تصویر: ۷	۴	۱	۲
درصد	٪۶۶	٪۱۶	٪۱۶

کتاب «الفراشة الصفراء»

کتاب با تصویرگری رأفت محی‌الدین، سه قصه درباره آفریقا دارد. آخرین داستان هم‌نام با عنوان کتاب، داستان «پروانه زرد» درباره دخترک بازیگوشی بنام اوسا است که روزها در جنگل بازی می‌کند اما شب‌ها از تاریکی و درختان جنگل می‌ترسد و خود را در محاصره شیاطین تصور می‌کند. یک روز اوسا راه خانه را گم می‌کند و نوری را از دور می‌بیند که از درختی می‌تابد. او به سمت درخت می‌رود و پیرمردی را می‌بیند که از او کمک می‌خواهد تا برگ‌های شفابخش درخت را پهن کند. اوسا آنقدر غرق کار می‌شود که متوجه فرا رسیدن شب نمی‌شود و از خستگی به خواب می‌رود. صبح روز بعد، پیرمرد از شجاعت و کمک اوسا تشکر می‌کند. اوسا درباره ترسش از شب و شجاعتش در روز می‌گوید. پیرمرد از پروانه زرد کوچکی صحبت می‌کند که بدون ترس از سقوط در آسمان پرواز می‌کند. اوسا در خیالش احساس می‌کند نقطه‌ای نورانی مانند خورشید در درونش بزرگ می‌شود و خود را سبک و قادر به پرواز می‌بیند. هنگام پرواز متوجه می‌شود که شب تاریک نیست و نورهایی در جنگل وجود دارد که به او آرامش می‌دهند. اوسا رؤیای خود را برای پیرمرد تعریف می‌کند و می‌گوید که دیگر از شب نمی‌ترسد. سپس با شجاعت به خانه باز می‌گردد و در پاسخ به مادر که از ترس شبانه اش می‌پرسد می‌گوید: «كنتُ أبدوُّةً وأهزِمةً وأطارِدُ الفراشةَ الصفراءَ بحثاً عن الطَّريقِ». (یوسف، ۱۹۹۸: ۱۱-۱۶). ترجمه: من آن را از بین و شکستش دادم و پروانه زرد را به جستجوی راه تعقیب کردم».

(۴)

(۱)

داستان با چهار تصویر روایت شده که بجز تصویر اول و چهارم بقیه با متن مطابقت دارد. صفحه اول عکس

دخترکی است که در جنگل زانو به بغل نشسته و لب‌ها و موهایش تعلق او را به آفریقا نشان می‌دهد. درختان جنگل نیز به گونه‌ای ترسیم شده که حس وحشت را برای مخاطب کودک تداعی می‌کند اما در چهره اوسا آثار ترس دیده نمی‌شود. این ناهماهنگی بین تصویر و متن باعث می‌شود تصویر نارسا به نظر برسد. تصویر چهارم اوسا را شب هنگام در حال دویدن بسمت خانه و پریدن به آغوش مادر نشان می‌دهد، با کلبه‌ای چوبی و سقفی مخروطی شکل و پوشیده از الیاف چوب و نی در پس‌زمینه، که در متن توصیف نشده است. بنابر این در دسته چهارم تقسیم بندی نودلمن (توسعه‌گرایی تصویر و متن) قرار می‌گیرد. تصاویر دوم و سوم به خوبی با متن هم‌خوانی دارند: تصویر دوم، صحنه کمک اوسا به پیرمرد، و تصویر سوم، رویای پرواز او را نشان می‌دهد که در دسته اول تقسیم‌بندی نودلمن (انطباق با هم‌سوگرایی اطلاعات تصویر با متن) قرار می‌گیرد.

جدول شماره ۲ رابطه متن و تصویر در داستان «پروانه زرد»

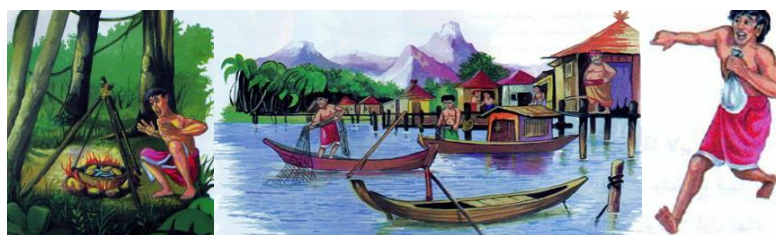
کارکرد تصویر	تأیید اطلاعات متن	افزودن بر اطلاعات متن	نارسایی در انتقال اطلاعات
شماره تصویر ۳، ۲	۴	۱	۱
تعداد تصویر: ۴	۲	۱	۱
درصد	٪۵۰	٪۲۵	٪۲۵

کتاب «تل النمل»

این کتاب برگرفته از افسانه‌های اندونزیایی است با تصویرگری احمد تیسیر در پانزده صفحه که دو داستان بنام «تپه مورچه» و «یک بیسواد کتاب می‌خواند» دارد.

اولین داستان درباره وجه تسمیه شهر سوماترا در اندونزی و حکایت زندگی فقیرانه دو برادری است که در کنار یک نهر زندگی می‌کنند. برادر بزرگتر -شاجا- کار خوبی ندارد و برادر کوچکتر -سیلیو- که همه وقتش را به امید گرفتن ماهی می‌گذراند جز کرم چیزی صید نمی‌کند. تا اینکه روزی سیلیو تصمیم می‌گیرد کرم‌ها را آب‌پز کند که ناگهان کرم‌ها به طلا و نقره تبدیل می‌شوند. او دوباره مقدار دیگری را امتحان می‌کند و باز هم طلا و نقره بدست می‌آورد. خبر کرم پختن به شاجا می‌رسد. او که از اصل ماجرا بی‌اطلاع است برای جلوگیری از این عار بدنبال برادر می‌رود تا تنبیهش کند. سیلیو به جنگل‌های انبوه می‌گریزد و شاجا غمگین و ناامید از یافتن برادر کوچکش، خود را ملامت می‌کند. سیلیو در جنگل به قبیله‌ای می‌پیوندد و با آنها زندگی می‌کند. در آنجا سگی بنام برسای را دست‌آموز کرده و به عنوان مردی دارا و توانا مورد احترام قرار می‌گیرد. روزی به هنگام شکار، برسای از جنگل خارج شده و سیلیو را بالای تپه‌ای می‌کشاند. سیلیو بر فراز تپه به ذهنش می‌رسد که آنجا قصر کوچکی بنا کند. بعد از ساخته شدن عمارت، کم‌کم خانه‌هایی دیگر شبیه لشکری از مورچگان بنا می‌شود و این شهر زیبا را سوماترا که به زبان خودشان تپه مورچه است نام‌گذاری می‌کنند. «كَثُرَتِ الْبُيُوتُ وَالْأُدُورُ مِنْ حَوْلِ بَيْتِ سَيْلِيُو، خَاصَّةً أَنَّهُمْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِالْمَثَلِ الشَّهِيرِ (مَنْ جَاوَزَ السَّعِيدَ يَسْعُدْ)، وَهُمْ يَرَوْنَ فِيهِ شَأْبًا سَعِيدًا بِمَا

حَبَاةَ اللَّهِ مِنْ ذَهَبٍ وَفِضَّةٍ، مَا مِنْ أَحَدٍ يَعْرِفُ مَصْدَرَهُمَا» (یوسف، ۱۹۹۸: ۹). ترجمه: «خانه‌ها و ساختمان‌ها در اطراف خانه سیلیو زیاد شدند، به ویژه اینکه آنها به مثل معروف (هر که در کنار سعادت‌مند زندگی کند، سعادت‌مند می‌شود) اعتقاد داشتند و او را جوانی سعادت‌مند می‌دیدند که خداوند به او طلا و نقره داده بود، اما هیچ کس نمی‌دانست که این ثروت از کجا آمده است».

(۳)

(۲)

(۱)

(۸)

(۵)

(۵)

این داستان هشت تصویر دارد. قبل از شروع متن، تصویر یک پسر در گوشه سمت راست در حال دویدن دیده می‌شود که در آن صفحه سخنی از آن به میان نیامده و خارج از تقسیم‌بندی نودلمن می‌باشد. در تصویر دوم پایین صفحه چند پسر بر لب رودخانه‌اند که کودک با تطابق تصویر بالایی می‌تواند سیلیو را که شخصیت اصلی داستان است تشخیص دهد. در این تصویر جغرافیای محیط و نوع پوشش، فرهنگ بومی آن منطقه را نشان می‌دهد. در تصویر سوم شیوه پختن غذا به روش قبیله‌ای دیده می‌شود که در متن سخنی از آن به میان نیامده است. بنابراین تصویر سوم اطلاعاتی افزون بر متن را ارائه می‌دهد و در دسته ششم نظریه نودلمن قرار می‌گیرد. تصویر پنجم مانند تصویر اول در ارائه اطلاعات مبهم و نارساست. در تصویر ششم که ادامه تصویر پنجم است عکس برسای، سگ شکاری سیلیو دیده می‌شود که در متن توضیحی راجع به شکل و رنگ سگ وجود ندارد. تصویر هشتم مربوط به خانه‌های ساخته شده در دامنه کوه است. در این تصویر، قصر سیلیو با ویژگی‌های خانه‌های اشرافی آسیای شرقی ترسیم شده است. همچنین کلاه‌های مخروطی شکلی که مردم در این تصویر بر سر دارند کلاه‌های رایج در آن منطقه است. درک چنین مفاهیمی از طرف کودک، با کمک عناصر ظریف موجود در تصاویر شکل می‌گیرد: «عناصر ریز موجود در تصاویر امکان جست‌وجو و برداشت‌های متفاوت در لایه‌های عمیق‌تر را به خواننده می‌دهد» (ترهنده، ۱۳۸۸: ۷۵). با توجه به توضیحات داده شده تصاویر دوم، ششم و هشتم در دسته چهارم می‌باشند.

جدول شماره ۳ رابطه متن و تصویر در داستان «تپه مورچه»

کارکرد تصویر	تأیید اطلاعات متن	افزودن بر اطلاعات متن	نارسایی در انتقال اطلاعات
شماره تصویر	۷، ۴	۸، ۶، ۳، ۲	۵، ۱
تعداد تصویر: ۸	۲	۴	۲
درصد	٪۲۵	٪۵۰	٪۲۵

کتاب «حضرة العمدة»

داستان شامل دو حکایت از چک و اسلواکی است. داستان اول با درگیری یک چوپان و کشاورز ثروتمند بر سر گوساله آغاز می‌شود. شهردار جوانی ناوارد، معمایی مطرح می‌کند: سریع‌ترین، شیرین‌ترین و ثروتمندترین چیز در دنیا چیست؟ کشاورز می‌گوید: اسب، عسل و خزانه‌اش. چوپان با کمک دخترش مانکا پاسخ می‌دهد: افکار، خواب و زمین. شهردار گوساله را به چوپان می‌دهد و از هوش مانکا شگفت‌زده می‌شود.

شهردار برای آزمایش هوش مانکا، ده تخم مرغ به چوپان می‌دهد و می‌خواهد فردا جوجه‌ها را بیاورد. مانکا مشتکی خاک می‌فرستد و می‌گوید: «اگر امروز در این خاک بکاری و فردا محصول درو کنی، من هم جوجه‌ها را می‌دهم». شهردار شرط دیگری می‌گذارد: مانکا باید زمانی به دیدارش بیاید که نه صبح باشد، نه شب، نه سواره، نه پیاده، نه پوشیده، نه عریان. مانکا با پیچیدن در تور ماهی‌گیری و گذاشتن یک پا روی بز، شرط را برآورده می‌کند.

شهردار با مانکا ازدواج می‌کند، به شرطی که از هوشش در کارهایش استفاده نکند. روزی شهردار در حکمی اشتباه می‌کند و مانکا به مظلوم کمک می‌کند. شهردار متوجه می‌شود و مانکا را توبیخ می‌کند. او به مانکا می‌گوید باید به خنله پدرش برگردد و تنها یک چیز با خود ببرد. مانکا پس از خوردن غذا و بخواب رفتن شهردار، او را در ارابه‌ای می‌گذارد و به خانه پدرش می‌برد. صبح روز بعد، شهردار متوجه می‌شود ارزشمندترین چیز زندگی‌اش مانکاست و او را می‌بخشد و می‌گوید:

«مانکا، یا عزیزتی، اَنْتِ فِي مُنْتَهَى الذِّكَا، وَأَعْتَرَفْتُ لَكَ بِإِنَّكَ زَوْجَةٌ رَائِعَةٌ، وَلَسَوْفَ أَقُولُ لِمَنْ يَلْجَأُ إِلَيَّ فِي مُشْكِلَةٍ صَعْبَةٍ: دَعْنِي أَسْتَشِيرُ زَوْجَتِي، لِأَنَّهَا إِنْسَانَةٌ ذَكِيَّةٌ وَعَادِلَةٌ». ترجمه: «مانکا، عزیزم، تو در نهایت ذکاوتی و اعتراف می‌کنم که قطعاً همسری فوق‌العاده‌ای هستی. هر وقت کسی برای حل مشکلی سخت به من مراجعه کند، می‌گویم اجازه دهید از همسرم مشورت بگیرم، زیرا او انسانی باهوش و عادل است». آنها سال‌ها با خوشی زندگی می‌کنند.

داستان با تصویر قهرمان شروع می‌شود. این تکنیک اگرچه باعث ایجاد پرسش و تمرکز کودک می‌شود، اما بر اساس نظریه نودلמן، چون با متن تطابق ندارد، نارسا است. تصویر دوم کشاورز را با لباس سنتی روستاییان چک، شامل جلیقه و کلاه پردار، نشان می‌دهد که به خوبی فرهنگ منطقه را منعکس می‌کند. این تصویر در دسته‌بندی چهارم نودلמן قرار می‌گیرد.

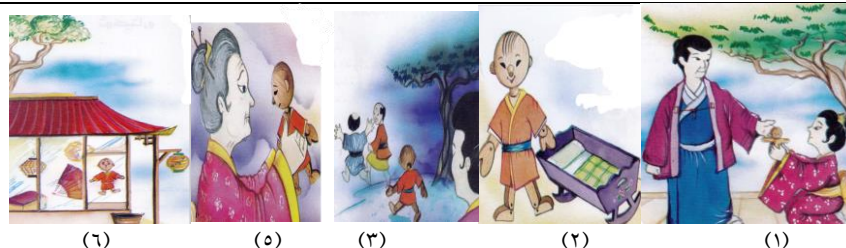
بیشتر تصاویر (به جز تصاویر یک و هشت) با متن هماهنگی دارند و در دسته‌بندی اول قرار می‌گیرند. این تطابق در تصاویر باعث می‌شود کودک بتواند ارتباط بهتری بین متن و تصویر برقرار کند. با این حال، ناهماهنگی در تصاویر یک و هشت می‌تواند باعث سردرگمی شود و از کیفیت کلی داستان بکاهد.

جدول شماره ۴ رابطه متن و تصویر در داستان «جناب شهردار»

کارکرد تصویر	تأیید اطلاعات متن	افزودن بر اطلاعات متن	نارسایی در انتقال اطلاعات
شماره تصویر	۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۹	۲	۱، ۸
تعداد تصویر: ۹	۶	۱	۲
درصد	٪۶۶	٪۱۱	٪۲۲

کتاب «توکیتارو»

این کتاب با تصویرگری شریف زهیر، برگرفته از افسانه‌های ژاپنی در پانزده صفحه با دو داستان است. داستان دوم «توکیتارو» نام دارد و حکایت زندگی زوج خوشبختی است که بچه‌دار نمی‌شوند. روزی مرد یک عروسک کوچک به همسرش هدیه می‌دهد و می‌گوید فروشنده در خواب دیده که باید آن را به او بدهد. مرد از پیرزنی شنیده که اگر انسان واقعا عروسکی را دوست داشته باشد آن عروسک جان می‌گیرد. آنها عروسک را توکیتارو نامیده و به او عشق می‌ورزیدند. تا اینکه شبی دزدبچه خله آمد و توکیتارو آن‌ها را فراری داد و دوباره در برابر چشمان متعجب زن و شوهر در قالب عروسک آرام گرفت. بار دیگر، هنگام آتش‌سوزی، توکیتارو زوج را نجات می‌دهد. پس از مرگ زوج، توکیتارو ناپدید می‌شود و دوباره در فروشگاه قرار می‌گیرد. «أَتَرَى هَلْ سَيَحْمِلُهُ شَخْصٌ مَا قَرِيبًا إِلَى بَيْتِهِ، لِيُشِيعَ فِيهِ الدَّفْءَ وَالْبُهْجَةَ وَالسَّعَادَةَ؟» (یوسف، ۱۹۹۸: ۱۹). ترجمه: «آیا می‌پنداری که به زودی کسی او را به خانه‌اش خواهد برد، تا در آنجا گرمی، شادی و خوشبختی را بگستراند؟»

در تصویر اول زانو زدن زن در برابر همسرش نشان دهنده فرهنگ روابط میان زن و مرد در ژاپن است. در تصویر دوم طرز پوشش کودک و گهواره چوبی نشان از فرهنگ ژاپن دارد. در تصویر سوم دو دزد در حال فرارند ولی در متن به جای صیغه مثنی از صیغه جمع استفاده شده است «فُجَاءَةً لَمَحُوا تُوكِيْتَارُو» وهو يَقْفِزُ مِنْ فِرَاشِهِ الصَّغِيرِ، وَيَتَّجِهُهُ نُحُوهُمْ بِشَجَاعَةٍ وَجَسَارَةٍ» (همان: ۱۲).

ترجمه: «ناگهان متوجه شدند که توکیتارو از تخت کوچکش پرید و با شجاعت و جسارت به سمت آنها آمد». تصویر پنجم لباس پیرزن (کیمونو)، فرهنگ سنتی ژاپن را نشان می‌دهد که در متن از آن سخنی به میان نیامده است. تصویر ششم در ویتترین فروشگاه، از جمله صنایع دستی ژاپنی، فانوس و بادبزن ترسیم شده است. بجز تصویر سوم که نارساست و چهارم که در دسته اول قرار دارد بقیه تصاویر مربوط به دسته چهارم می‌باشند.

جدول شماره ۵ رابطه متن و تصویر در داستان «توکیتارو»

کارکرد تصویر	تأیید اطلاعات متن	افزودن بر اطلاعات متن	نارسایی در انتقال اطلاعات
شماره تصویر	۴	۶، ۵، ۲، ۱	۳
تعداد تصویر: ۶	۱	۴	۱
درصد	٪۱۶	٪۶۶	٪۱۶

کتاب «من یفوز؟»

این کتاب با تصویرگری ممدوح طلعت، شامل دو حکایت از سرزمین بالکان در اروپای شرقی است. اولین داستان با نام «کی برنده می‌شود هوش یا شانس»؟ در هشت صفحه با دوازده تصویر روایت شده است. روزی شانس و هوش در باغی بر سر مکان نشستند اختلاف پیدا کرده و برای ختم ماجرا مسابقه‌ای ترتیب دادند. پسر کشاورزی بنام فاندایک در حال شخم زمین بود. قرار شد هر کس در بهبود زندگی وی نقش بیشتری داشته باشد برنده اعلام شود.

هوش وارد سر فاندایک شد و او را به سمت یادگیری پرورش گل و گیاه در باغ شاه هدایت کرد. فاندایک به سرعت پیشرفت کرد و باغبان اصلی باغ را ترک کرد. روزی پادشاه همراه خانواده‌اش از باغ دیدن کرد، اما دخترش ناگهان زبانش بند آمد. پادشاه اعلام کرد هر کس دخترش را درمان کند، با او ازدواج خواهد کرد. فاندایک برای آزمودن شانسش به خوابگاه شاهزاده رفت و وانمود کرد شاهزاده را ندیده و سگ او را که بسیار

مورد علاقه شاهزاده بود نوازش کرد و به سگ گفت شنیده‌ام بسیار باهوشی؟ می‌خواهم مرا راهنمایی کنی. روزی من با دو دوست خیاط و نجارم همسفر شدم. شب در جنگل اطراق کردیم و قرار شد به نوبت نگهبانی دهیم. نجار برای اینکه خوابش نبرد از چوب یک درخت، عروسک کوچکی تراشید. نوبت خیاط رسید. او برای عروسک پیراهنی دوخت. سپس مرا بیدار کرد و گفت اگر خسته شدی به او حرف زدن بیاموز و من هم به او یاد دادم. با طلوع خورشید بر سر اینکه کدام یک از ما شایسته تصاحب عروسک است دعوا کردیم. حالا سگ نازنین! بگو حق با کیست؟ ناگهان شاهزاده سکوت را شکست و گفت: حق با کسی است که حرف زدن به او آموخته؛ زیرا چوب ارزشی ندارد تا زمانی که عروسک گنگ باشد. فاندایک گفت: تو اقرار به همسری من کردی! درباریان گفتند امکان ندارد چون تو از طبقه متوسط جامعه هستی. فاندایک به دلیل اصرار بر اجرای قول پادشاه دستگیر شد. هنگامی که جلاد می‌خواست گردنش را بزند شانس به میدان آمد و ناگهان شمشیر جلاد تکه‌تکه شد و پیک پادشاه از راه رسید و دستور آزادی فاندایک را داد. زیرا شاهزاده به پدرش گفته بود اگر امیر به وعده وفا نکند حکومتش از بین خواهد رفت. فاندایک داماد پادشاه شد و هوش که در مسیر کالسکه عروس و داماد قرار گرفته بود چاره‌ای جز تعظیم در برابر شانس نداشت. از آن زمان می‌گویند: «إِنَّ الذِّكَاءَ كَان دَائِمًا يُفْسِحُ لِلْحَظِّ مَكَانًا وَاسِعًا وَكَبِيرًا كَلَّمَا التَّقِيَا». (یوسف، ۱۹۹۸: ۱۱). ترجمه: «هوش همیشه جایگاه بزرگی برای شانس باز می‌کند، هرگاه این دو با هم روبرو شوند».

از آن پس بر سر زبان‌ها افتاد که هر جا هوش و شانس باهم هستند هوش برای شانس جا باز می‌کند.

در تصویر اول، قبل از شروع داستان، عکس پسری در حال تعظیم است که منطبق با متن نیست. تصویر پنجم، شئل و کلاه پر دار پادشاه، فرهنگ سنتی کشورهای اروپای شرقی را نشان می‌دهد و کودک را با فرهنگ قدیم آن سرزمین آشنا می‌کند. از این رو میتوان آن را در دسته چهارم گنجانند. تصویر دهم مربوط به وقتی است که فاندایک به عروسک سخن گفتن یاد می‌دهد. جای این تصویر در صفحه نهم بوده و متن با تصویر مطابقت ندارد و کودک نمی‌تواند بین متن و تصویر ارتباط برقرار کند. از آنجا که کودکان به تصاویر به عنوان ابزاری برای درک متن وابسته‌اند ناهماهنگی بین متن و تصویر می‌تواند باعث ایجاد تعارض شناختی و کاهش جذابیت داستان شود. در تصویر یازدهم، شمشیر جلاد سالم است. پس هنوز بی‌گناهی فاندایک ثابت نشده، لذا باید در جایگاه مجرم بایستد نه در کنار پادشاه و شاهزاده خانم. همچنین تصویر جلاد بسیار بزرگتر از تصویر پادشاه نقاشی شده و جایگاه پادشاه با دیگران در یک سطح است. همچنین طبق متن، فاندایک و شاهزاده خانم، در روز عروسی سوار بر کالسکه هستند ولی تصویر شماره دوازده خلاف آن را نشان می‌دهد. تصاویر هماهنگ با

متن، تجربه خواندن را برای کودک لذت بخش تر و قابل درک تر می کنند. بنابراین لازم است تصاویر متناسب با متن آورده شوند و جایگاه صحیح هر تصویر به دقت رعایت گردد.

جدول شماره ۶ رابطه متن و تصویر در داستان «کی برنده می شود هوش یا شانس»؟

کارکرد تصویر	تأیید اطلاعات متن	افزودن بر اطلاعات	نارسایی در انتقال اطلاعات
شماره تصویر	۲، ۳، ۴، ۶، ۷، ۸، ۹	۵	۱، ۱۰، ۱۱، ۱۲
تعداد تصویر: ۱۲	۷	۱	۴
درصد	۵۸٪	۸٪	۳۳٪

نتایج

نتایج این پژوهش نشان می دهد که در مجموعه داستان های شش جلدی «حکایات الشعوب» عبدالنواب یوسف، از مجموع ۴۶ تصویر، رابطه متن و تصویر به شرح زیر است:

هم سو (۴۷٪): ۲۲ تصویر با متن هم سو هستند. اگرچه متن و تصویر یکدیگر را تأیید می کنند، اما انتقال پیام وابسته به تصویر نیست. تصاویر بیشتر آینه ای از واژگان هستند و تأثیر چندانی در توسعه ی درک مخاطب از متن ندارند. در این دسته، ۴ تصویر مکمل متن هستند و جزئیاتی مانند نشان دادن احساسات شخصیت ها را به آن می افزایند که در متن ذکر نشده است. به عنوان مثال در داستان پروانه زرد، تصویر چهارم، شادی دخترک را نشان می دهد که در حال پریدن به آغوش مادر است. همچنین در تصویر چهارم از داستان توکیتارو، چهره عروسک چوبی هنگام آتش سوزی بسیار وحشت زده است.

توسعه دهنده (۲۶٪): ۱۲ تصویر مفاهیم را توسعه می دهند. به بیان دیگر در آن ها تصویرگر توسعه دهنده نوشتار نویسنده است. این تصاویر به طور غیر مستقیم کودک را با فرهنگ و آداب و رسوم و سیستم اجتماعی کشورهای مختلف آشنا می کند. به عنوان نمونه در تصویر اول از داستان جناب شهردار، طرز ایستادن متواضعانه چوپان و کفش پاره او می تولد تصویر فقر را به کودک انتقال دهد. همچنین در تصویر سوم، چیدمان منزل کشاورز و جواهرات همسرش مکمل متن بوده و مفهوم ثروت را به کودک انتقال می دهد.

نارسا (۲۶٪): ۱۲ تصویر در انتقال مفاهیم نارسا هستند. در این تصاویر، تصویرگر نه تنها در انتقال مفاهیم موفق نبوده، بلکه گاهی برداشت نادرستی از متن ارائه داده است.

به طور کلی، گرچه ۴۷ درصد از تصاویر با متن هم سو هستند و ۲۶ درصد نیز جنبه توسعه دهنده دارند، وجود ۲۶ درصد تصاویر نارسا نشان از عدم موفقیت کامل تصویرگران در انتقال مفاهیم به مخاطب کودک دارد. با این حال، پژوهش نتیجه می گیرد که تصویرگران مجموعه داستان ها در انتقال مفاهیم نسبتاً موفق بوده اند و زمینه تعامل کودک با داستان را فراهم کرده اند.

در پاسخ به سؤال دوم، با توجه به اینکه حدود ۷۳٪ از تصاویر رسا و گویا هستند و بیشتر تصاویر نیز در دسته چهارم تقسیم‌بندی نودلمن که اطلاعاتی فراتر از متن را به خواننده انتقال می‌دهند قرار گرفته‌اند می‌توان گفت تصویرگران مجموعه داستان‌های مورد نظر، در انتقال مفاهیم تقریباً موفق عمل کرده و توانسته‌اند تصاویری جذاب و متناسب با تمایلات کودک بیافرینند و از این طریق زمینه را برای تعامل فعال کودک با داستان فراهم آورند.

پی نوشت:

- ¹ Perry Nodelman
- ² Bartiz
- ³ Marsh & With
- ⁴ Martinez & Salvi
- ⁵ Nikolaeva & scoot
- ⁶ Dynamic visual interaction
- ⁷ Snow White and the Seven Dwarfs
- ⁸ Nancy Ekholm Burkert
- ⁹ Complementary

منابع

- بوذری، علی و موسوی مریم (۱۴۰۰). «صاحب هزاران اسب؛ برهم کنش تصویر و متن در کتاب تصویری ضحاک بر اساس نظریه متن- تصویر پری نودلمن»، مطالعات ادبیات کودک، ۱۲ (۲)، ۶۸-۳۵؛
doi: 10.22099/jcls.2020.33811.1710
- پیروز، غلامرضا، ملک، سروناز و فتوت محدثه، (۱۳۹۵). «بررسی هم‌پیوندی متن و تصویر در شش داستان دفاع مقدس کودکان بر اساس نظریه پری نودلمن»، مطالعات ادبیات کودک، دانشگاه شیراز، ۷ (۲)، ۲۸-۱؛
doi.org/10.22099/jcls.2017.3742
- ترهنده، سحر (۱۳۸۸). «رابطه ناگزیر متن و تصویر». کتاب ماه کودک و نوجوان، ۱۳ (۱۴۴)، ۸۲-۷۱.
- جبار محمد، حسین (۲۰۱۵). «القصة المصورة وتأثيرها في تنمية التعبير الفني لدى رياض الأطفال»، كلية التربية الأساسية لجامعة بغداد، ۲۱ (۹۹)، ۴۴۸-۴۲۵.
- حبیبی، علی اصغر، عرب یوسف آبادی، عبدالباسط و بیات کشکولی، مژگان (۱۳۹۹). «ارتباط تصویر و متن در تعامل کودک با داستانهای کودکانه محمد العبد»، لسان مبین، ۱۲ (۴۱)، ۲۴-۱؛
doi.org/10.30479/lm.2020.13345.3034
- حجازی، بنفشه (۱۳۹۰ش). ادبیات کودک و نوجوان: ویژگی‌ها و جنبه‌ها، چاپ ۱۱، تهران: روشنگران.
- حسام پور، سعید و مصلح، ملیحه (۱۳۹۴). «مقایسه رابطه متن و تصویر در کتابهای داستانی - تصویری برگزیده ایرانی و اروپایی - آمریکایی معاصر بر پایه نظریه ماریا نیکولایوا و کارول اسکات»، مطالعات تطبیقی هنر، ۵ (۹)، ۶۲-۴۷.
- صفاری، سمیرا (۱۳۹۳). «بررسی ساختارهای تصویرگری کتاب کودک و نوجوان»، چیدمان، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یزد، ۳ (۷)، ۸۳-۷۶.

مدنی، امیر حسین و برادران، فاطمه (۱۴۰۲). «برهم کنش متن و تصویر در آثار طاهره ایبید بر اساس نظریه پری نودلמן»، هیجدهمین گردهمایی بین المللی انجمن ترویج زبان و ادب فارسی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، ۲۷۱-۲۹۸.

میز، مرتضی (۱۳۸۲). حرفهای تجربه، چاپ اول، تهران: نشر دید.

نمر موسی، عبدالمعطی والفیصل، محمد عبدالرحیم (۲۰۰۰). أدب الأطفال، اردن: دار الکتندة للنشر والتوزیع. نودلמן، پری (۱۳۸۹ الف). «پیوند واژگان و تصاویر». کتاب ماه کودک و نوجوان، ترجمه بنفشه عرفانیان، ۱۴ (۱۱)، ۸۹-۹۵.

_____ (۱۳۸۹ ب). «پیوند واژگان و تصاویر». کتاب ماه کودک و نوجوان. ترجمه بنفشه عرفانیان، ۱۴ (۱۲)، ۸۸-۹۷.

نیکولایو، ماریا (۱۳۹۸). درآمدی بر رویکردهای زیباشناختی به ادبیات کودک، تهران: انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.

هنری پاژه، دانیال (۱۹۹۷). الأدب العام والمقارن، ترجمة غسان السید، دمشق: منشورات اتحاد الكتاب العرب.

یوسف، عبدالتواب (۱۹۹۸). حکایات الشعوب الطاووس الأبيض وحکایات أخرى من إسبانيا، القاهرة، سفیر.

یوسف، عبدالتواب (۱۹۹۸). حکایات الشعوب الفراشة الصفراء وحکایات أخرى من إفريقيا، القاهرة، سفیر.

یوسف، عبدالتواب (۱۹۹۸). حکایات الشعوب تل النمل وحکایات أخرى من أندوسيا، القاهرة، سفیر.

یوسف، عبدالتواب (۱۹۹۸). حکایات الشعوب توکیتارو وحکایات أخرى من اليابان، القاهرة، سفیر.

یوسف، عبدالتواب (۱۹۹۸). حکایات الشعوب حضرة العمدة وحکایات أخرى من السلاف. القاهرة، سفیر.

یوسف، عبدالتواب (۱۹۹۸). حکایات الشعوب من يفوز؟ وحکایات أخرى من السلاف. القاهرة، سفیر.

Nodelman, P. (1988). *Words about Pictures: The Narrative Art of Children's Pictures Book*. The University of Georgia Press.

Nodelman, P. (1990). *Words about Pictures*, Athens: University of Georgia Press.

Nodelman, p. (1996). *The Pleasures of Children's Literature*. New York: Longman.

Nodelman, P. (1998). "Decoding the images: Illustration and picture books". *Understanding children's literature*. pp. 79-90.

تفاعل النص والصورة في قصص الأطفال لعبد التواب يوسف على ضوء نظرية بيرى نودلמן

ريحانة ملازادة^۱

زهرا فريد^۲

المخلص

تمثل الصورة في أدب الأطفال دوراً هاماً مشابهاً للنص وأحياناً أكثر من ذلك في إيصال المفاهيم والمشاعر إلى الطفل. ولذلك يجب أن تكون القصص قادرة على توجيه الطفل إلى الفهم الصحيح لمعلومات النص من خلال استخدام التراكيب اللغوية المناسبة ودمجها مع الصور. يعتبر بيرى نودلמן أحد الباحثين الذين لديهم أفكار رائدة في مجال تفاعل النص والصورة. وفقاً لنودلמן، تحدث فعالية الصور وتأثيرها عندما يكون النص والصورة متوافقين أو مكملين لبعضهما البعض. أما في حال عدم توافقهما، فإن العلاقة بين النص والصورة تكون ضعيفة ولا تحقق هدف القصة. يقترح نودلמן ستة أنواع من الوظائف لتقييم مدى فعالية الصور والنصوص أو قصورها. تهدف هذه الدراسة، بالاعتماد على منهج تحليل المحتوى وباستخدام المقاربة النقدية لنودلמן، إلى دراسة طريقة التمثيل التصويري في مجموعة قصص "ملل" لعبد التواب يوسف (۱۹۲۸-۲۰۱۵)، الكاتب المصري. وأظهرت النتائج الإحصائية للدراسة أن ثلثي الصور في القصص المدروسة نجحت في نقل مفاهيم القصة وأتاحت للطفل التعرف بشكل غير مباشر على ثقافة ومعتقدات شعوب مختلفة.

الكلمات الدلالية: أدب الأطفال، بيرى نودلמן، تفاعل النص والصورة، حكايات الشعوب، عبد التواب

يوسف.

^۱ ریحانة ملازادة، أستاذة مشاركة في قسم اللغة العربية وآدابها، كلية الآداب، جامعة الزهراء (س)، طهران، إيران

^۲ زهرا فريد، أستاذة مشاركة في قسم اللغة العربية وآدابها، كلية الآداب، جامعة الزهراء، طهران، إيران